

כְּגוֹף אֶחָת

רחל נמש

One Flesh / Rachel Nemesh

אוצרת: מיכל שכנאי יעקבי

5.5.20–7.3.20

שיח גלריה: שישי 17.4.20 | 10:30

הגלריה לאמנות ישראלית במרכז ההנצחה, קרית טבעון

כְּגוֹף אֶחָת / רחל נמש

”במקום הכי חי, בחיק של אמא שלי, היה מוות...”¹

בסדרת הציורים של רחל נמש, מופיעות שתי דמויות נשיות וכורסה מעוטרת פסים. הציורים הפיגורטיביים אינטימיים “עד כאב”, ממדיהם הגדולים מכניסים את הצופה אל תוכם, כמו אל מחזה על בימת תיאטרון - בסצנות מבוימות, המתרחשות בחלל פנימי של בית (ושל תודעה) שתי הנשים, רחל ואימה, אוחזות, תומכות או מושכות זו את זו, מציגות מערכת יחסים בין אם לביתה הבוגרת, כפי שלא נראתה מעולם על בימת האמנות הישראלית.

רחל נמש, הבת, הציירת, הבימאית, מציירת את עצמה עירומה, חשופה או מכוסה חלקית, כמו וולד שזה עתה נולד, או כמת העומד בפני קבורה, בתנוחה עוברית, מכורבלת על הספה או יושבת בחיק אמא. ציוריה מתארים מסע חיים, בין לידה ומוות - מסע של תיקון והשלמה בין בת לאמה, של קשר קרוב מדי או רחוק מדי, מציאותי או נכסף.

“נולדתי להורים ניצולי שואה”, מספרת נמש. “גדלתי בטבעון בשכונה בה רוב התושבים היו מהגרים וניצולים ... בעשור האחרון, אני מתרכזת בציורי במחקר חזותי שעשיתי סביב המספר המקועקע על זרועה של אמי בת ה-95, ניצולת מחנה ריכוז. דרך המספר המקועקע והציור הצלחתי לגשת ולגעט במערכת היחסים המורכבת והכאובה שלנו. ידה המסומנת, זו שהייתה אמורה לאחוז ולחבק אותי לאורך חיי, ללא הצלחה, הפכה לאובייקט אליו השתוקקתי, ואפשרה לי לבחון ולהציג אינטימיות בין אם לבת, אותה ניסיון, לראשונה, לייצר בשביל הציורים.”

בציורים אקספרסיביים, עתירי צבע וברישיומי העיפרון, מתוארת מערכת היחסים בין האם לבת. האם רוכנת אל ביתה בחיבוק אימהי, הידיים, עליהן צרוב מספר, אוחזות בפני הבת, בגופה, כמו מנסות למשוך אותה מתוך בור דמיוני. האם עוטפת אותה בחיקה, הן רוכנות זו על זו, עד כי לא ברור מי מבין השתיים נושאת את מי - האם זה חיבוק או מאבק? אברי הגוף מתערבבים - לא ברור של מי הידיים ושל מי הרגליים, שתי הנשים הופכות לגוף אחד, כשתי

דמויות הכלואות בתוך מעגל.

המרחב המתקיים ברבים מציוריה, המקיף אותה ואת אמא, הוא הריק. מרחב של נעדרות - נעדרות של חיבור לזמן או מקום קונקרטיים, של אין. המוות נוכח בתוך היופי הציורי, בתוך משיחות המכחול, בתוך הצבעוניות הדרמטית. עבודותיה המוקפדות כמו נותנות פורקן לאנרגיה אקספרסיבית מודחקת המחפשת מוצא.

בציור, “נשרקה”, נראית האם עצומת עיניים, ועל כתפיה נשר - אולי כאזכור לעיט הרייך, סמלה הלאומי של גרמניה הנאצית. ברקע הציור ניתן להבחין במעין טפט אדום, עליו חוזר, משוכפל, דימוי של שושן צחור, אותו אטריבוט נוצרי ידוע, המסמל את הבשורה למריה, אם-ישו, על הריגה הפלאי.

גם שמות העבודות והתנוחות השונות, המופיעות בציוריה של נמש, מפנות אותנו לתבנית האיקונית של המדונה והבן (מריה וישו), השכיחה ביותר בתרבות הנוצרית, מאז ימי הביניים. באופן זה, ציוריה של נמש נעים בין סיפורה האישי, לבין ארכיטיפ תרבותי אוניברסלי של יחסי אם/ילד, הנפתחים אל הצופה ומאפשרים לו למצוא את עצמו בתוכם.

דמות המדונה מייצגת את האם הטובה. גופה מוצג כמקום של מחסה וביטחון וכמקור הזנה. היבט נוסף של המדונה היא הסצנה של ההורדה מן הצלב והפייטה, כאשר מתיאור לתיאור, מתקרבת האם לישו, מחבקת את גופו הרפוי - סצנה איקונית, המביעה עצבות של זו שרואה את עתידו הטראגי של בנה מתגשם לנגד עיניה.

האמנות המערבית הנוצרית מלאה בדיוקנאות של מדונות הדואגות לרווחת עולליהן הזכרים וסוגדות להן. בהקשר זה מעניין לגלות כי השושלת הנשית (אמהות ובנות) נעדרת כמעט לחלוטין מעל בימת תולדות האמנות². יחסי אימהות-בנות לא זכו גם להתייחסות רבה בספרות שנכתבה על ידי גברים, לרבות בסיפורי המקרא.

ייצוג האם באמנות הישראלית התבסס ברובו, עד שנות

השבעים, על מודלים קיימים מהאמנות המערבית, בתוספת נופך ציוני, תנ"כי, הקושרים את האם אל האדמה הקדושה ואל האימהות המקראיות, ואת השכול - כקורבן אימה, למען הסדר הפטריאכלי, המגולם ע"ד הדת, המולדת, הלאום והמסורת³. בעשורים האחרונים, הופרטה האם באמנות הישראלית, וייצוג דמותה הוסב מהלאומי אל האישי.

מקבץ העבודות של רחל נמש המוצג בתערוכה זו, משקף תהליך ארוך ומורכב העוסק במהות הקשר עם אימה, ניצולת אושוויץ, ונע על ציר המתח בין קרבה לריחוק, מגע וניכור. האמביוולנטיות והמורכבות ביחסי האם-בת, דור ראשון ושני לשואה, נחשפת, יחסים דואליים של הזדהות ומרידה. הבת אשר, גם בבגרותה, כמו מבקשת להינתק, להיפרד מן השלייה הסימביוטית העוטפת אותן כאחת.

זיכרון השואה, על צדדיו האישיים והקולקטיביים, הוא נושא טעון באמנות הישראלית⁴. בשנת 2002, אצרה ענת גטניו בגלריה לאמנות ישראלית של מרכז ההנצחה בטבעון, את התערוכה, "מונח ברקמות העור", אשר חקרה את המצב הקיומי-פסיכולוגי ביצירתם של בני הדור השני לשואה.

בטקסט התערוכה כתבה גטניו: "המטען הביוגרפי של האמנים, בני הדור השני לשואה, דומה. הם נולדו לתוך עולם פנימי חרב, חלל רגשי ותחושת ריקנות של אחרי המלחמה, וגדלו בצילים של הורים, שעל אף כוחות החיים שלהם, הכילו בתוכם קונפליקטים בלתי פתורים... העולם הרגשי המסוכסך מחד והווית האילמות, מאידך, עיצבו דור חדש אשר חי בצילו של האין. זהותו התפתחה על רקע של נתק היסטורי והיעדר המשכיות דורית ותרבותית."⁵

יוצרות רבות בתחומי היצירה השונים (אמנות, ספרות קולנוע, תיאטרון ועוד...) נושאות על גבן את מטען האם, ניצולת השואה, ואצל רובן חוזר סיפור הנכות הרגשית, חוסר מגע פסי, והצורך התמידי של הבת לרצות את האם ולדאוג לה. כמותן, מבקשת נמש לפענח את סודות אמה מהתקופה "ההיא", ואת השלכותיהם על חייה. אך השאלות נותרות בלתי

פתורות. המספר המקועקע על זרועה של האם, כמו גם נוכחותה החזקה אל מול הבת היושבת בחיקה, משקפים בעוצמה את הדיאלוג הנצחי והבלתי פתור ביניהן.

החזרה שוב ושוב על אותה סצנה, מצביעה, מצד אחד, על ניסיון אמיתי לפענח חידה - מן איכות מהותית בקיום של נמש ואמה ושל אמהות ובנות דור שני לשואה, ומצד שני פעולה מתמשכת של תיקון באמצעות תהליך היצירה. בציור שמסמל את סוף המסע שלה, "רוצה לעוף", נראית האמנית עומדת זקופה, נפרדת, מבטה מופנה מאמה אל עבר אופק אחר, בטוחה בעצמה, שלמה עם גופה - ועם מספרה של אמה המקועקע על ידה - אל סוג של היפרדות שצלחה, של לידה מחדש.

מיכל שכנאי יעקבי, מרץ 2020

¹ ציפי גון גרוס, "כבר לא ילדה של אף אחד", זמורה ביתן קשר האהבה העז, הבא לידי ביטוי בקשר שבין האלה דמטר לבתה פרספונה במיתולוגיה היוונית, אינו קיים בי הנשים במיתולוגיה הקתולית או בתרבותה.

² מתוך: שפיל-קצב הדרה ומצקל יהודית, "הו מאמא, ייצוג האם באמנות ישראלית עכשווית", 1997, המוזיאון לאמנות ישראלית, רמת גן.

³ גם נושא זה, עד שנות ה-80 של המאה העשרים, גוייס למען שיח לאומי קולקטיבי, ופחות התאפשרה בו הנגיעה בחוויה האישית.

⁴ גטניו ענת, "מונח ברקמת העור", ביטויי אלם והעדר ביצירתם של בני הדור השני, 2002, גלריה לאמנות ישראלית, ספרייה ומרכז ההנצחה, טבעון.

בסלון, 2020, שמן על בד, 136/96 ס"מ

קטיה A9384, 2016, שמן על בד, 80/70 ס"מ

פייטה, 2017, גרפיטי על נייר, 75/107 ס"מ

המסע, 2018, שמן על בד, 112/140 ס"מ

אמא ונכנעתי, 2018, שמן על בד, 112/140 ס"מ

ההוצאה מהקבר, 2017, שמן על בד, 100/133 ס"מ

נוכחת, 2018, שמן על בד, 160/160 ס"מ

רח' יהודה הנשיא, 2019, גרפיט על נייר, 52/37 ס"מ

גלריה מרכז ההנצחה לאמנות ישראלית, רח' המגדל, קרית טבעון | 04-9835506
 שעות הפתיחה: א'-ה' 8:00-19:00 | יום ו' 8:00-12:00 | שבת 11:00-13:00
 art gallery at the memorial center tivon, hamigdal st. kiryat tivon | tel 04-9835506
 opening hours: sun-thurs 8:00-19:00 | fri 8:00-12:00 | sat 11:00-13:00
 www.tivon-lib.co.il | office@tivon-lib.co.il התערוכות בחסות האגף לאמנות פלסטית, משרד התרבות והספורט

עיצוב גרפי: מרב פלפי

בשער: מוארות, 2019, שמן על בד, 123/171 ס"מ